

Ратомир Рале Дамјановић
АЛЦХАЈМЕР КАФЕ

Уредник
Зоран Колунџија

Ратомир Рале Дамјановић

АЛЦХАЈМЕР КАФЕ

Приповејке

ПРОМЕТЕЈ

Нови Сад

*То је иџра која се иџра да би се иџреживело.
Друкчије све иџостаје имитација, имитација
реалности.*

Семјуел Бекет

ИЗВЕШТАЈ О ВОДОСТАЊУ

*Не нађеш ли ме одмах, не одустијај.
Нема ли ме на једном месту, ишражи на друјом.*

Волт Витман, *Влајши ишраве*

Средњи кључ у горњу браву, два окрета на десно, у контра смеру; велики, у средину, двапут на лево, па још један круг, док се не чује звекет невидљивих унутрашњих решетки које, унакрст, спајају врата и зид; жути, малецки, у доњу браву, и два потеза лево. Шкљоц лево, шкљоц десно, горе-доле, горња брава – доњи кључ, доња брава – средњи кључ, са жутом навлаком... У полумрачном ходнику, ни цедуља му не значи много. Више призива у сећању распоред брава него што види шта пише. Сличан је оном славном диригенту који је на диригентском пулту, прво, из цепа на фракту, вадио цедуљу и неколико тренутака се усредсређивао на њу, па је тек онда, пошто би хартијицу пажљиво савио и вратио у џеп, дизао диригентску палицу и давао знак оркестру. Тајна је откривена после маестрове смрти. „Лево: виолине, десно: виолончела“, писало је на цедуљици...

Али како беше име тог диригента?

И где ли је прочитао ту причу?

Важно је да запамти да је закључао само једну браву. У противном, у повратку, откључавајући незакључане, *замрси* их тако да више не зна која је откључана а која није, и чангрља по пола сата по вратима...

Истина је да је неколико ноћи провео на клупи поред Дунава, али све друго је у реду. Ту и тамо губи курс, али још увек може сам...

...Нове браве су биле ћеркина идеја, да добро осигура стан док је на броду... А унутра нема ничег осим речних мапа, капетанске униформе, књига које је куповао по лукама, нешто новца који држи у отвореној фиоци да не би заборавио где га је оставио, и истрошеног телевизора на којем су лоше вести и разголићене жене. Могао је у приградским насељима за исте паре купити двоструко већи стан, али, овако је на реци, у капетанској кабини на петом спрату, одакле пуца видик на Дунав. Близу ресторана *Венеција* и веслачког клуба *Радеиќи* у коме се окупљају речни вукови. Преко пута Ратног острва. Недалеко од ушћа Саве у Дунав. Испод Куле Сибињанин Јанка и Гардоша, с погледом на Калемегданску тврђаву, где је историјско сито најгушће.

„Под Београд славом и јасан и бистар“ – запамтио је тај стих из *Бесној Роланда* – водили су путеви царских војски.

Торкватов или Ариостов?

Јанково и његово време је око једанаест. Кафа и мала лоза, само једна, у 12 сати извештај о водостању са великог транзистора који виси о гвозденом потпорном стубу, и „ради“ по цео дан, касније рибља чорба, мало точено, пензионерско, новине, и разговори, разговори...

Шта би људско биће са толиком муком у себи да није речи!

Извештај о водостању није што је некад био, али увек нешто проври у њему, као да му је цео речни слив у утроби, кад се ускомешају воде по етеру. Само, другачије је то некад одјекивало: *Ici Belgrade – Овде Београд!* Гонг је брујао дуго и потмуло, а глас спикера ударао као маљем: „Ударац у гонг значиће тачно 12 часова; извештај о водостају река, на данашњи дан“.

Радио је у послератним временима био „упаљен“ по цео дан, тако да је и та емисија, у подне, као да је провалила некакву брану, надирала кроз етар. Као да се све воде сливају кроз глас спикера, или да се Панонско море, о коме су били тек нешто начули у школи, враћа, коритима многих река, у своју постојбину, и осваја баште, воћњаке, дворишта, куће... Уживао је у необичној гласовној игри у којој су се смењивала и преплитала имена градова и река: Река Сана: Сански Мост... Река Дунав: Линц, Корнобјург, Братислава, Комарно, Естергом, Будимпешта, Дунафелдвар, Баја, Мохач, Бездан, Апатин, Бугојно, Вуковар, Бачка Паланка, Нови Сад, Земун, Панчево, Смедерево, Велико Градиште, Турн Северин, Прахово, Рушчук, Ђурићево, Црна Вода, Браила...

Реке су у порасту или опадању, има ту неког реда и редоследа, бродови плове, Дунав преплављује обале, али не може даље него што се излио после Велике сеобе 1690. године, када је харала куга у Срему. А дани иду, лете... Човек увек броди низводно, ма колико гурао узводно, или се батрао у животној матици.

Његов добар пријатељ Јанко је више сувоземни тип, на лађу се никада није попео, али радо слуша морнарске приче. Сигурно се већ врти у стану, и чека команду: „На доњу палубу, поручниче“.

Радецки је друга кућа за чамције, риболовце, картароше и пензионере. На улазу стоји табла са натписом: „Забрањено о политици!“ О риби, фудбалу, картању, женама, веслању, пецању, чамцима дозвољено је разговарати – о политици и о политичарима: не! Ни о власти, с којом имају договор о *ненайадању*. То је као неко партнерство за мир, од кад су им оставили *Радецкој*, рушећи све киоске, кафиће и кафане никле узводно и низводно, поред кеја. *Радецки* је земунска Дубровачка република, две су царевине признавале његову аутономију, па ни земунска власт није могла другачије.

Комшија са доњег спрата, чије лице никада није видео на дањем светлу, опомиње га покаткад да закључа све браве и да провери шпорет, али од случаја са ринглом шпорет и не укључује. Кафу пије са Јанком, кувано јело које му ћерка донесе – не подгрева. Ако поплеснави или ухвати мирис, баца га, опере посуду а њој каже да је све појео. Редовно се јавља телефоном, да она и зет не би долазили, али слушалицу не диже. Није код куће, молим лепо, у *Радецком* је, гледа лађе, бродове, дереглије, процењује врсту терета, време, чворове... Кад кликћу или брекћу.

Толико је пута препловио Дунав и узводно и низводно.

Брод је његова права кућа. И у лукама, док су други јурили за забавом, он је радије остајао у кабини. Знало се да воли да чита, нарочито од кад му је жена умрла. Био је тада далеко, низ реку, код Трајанове табле. Требало му је време на да стигне на сахрану, што му ћерка никада није опростила. А ни бог, изгледа, јер отада су ствари пошле наопако. Помешале су се обале, бусола му је заиграла пред очима, побркали се дани и године.

Лекарска комисија пронашла му је латинску болест: *деменцију*.

У преводу: заборав. И бродолом.

Тако је почело. У неки рт страха и несигурности је ушло. Као песников изгубљени брод. Морнарски вукови рецитовали су те стихове у лучким крчмама:

„Сита живота, бојећи се смрти,
слична изгубљеном броду,
којим се играју плима и осека,
моја душа за страшне бродоломе се спрема.“

Дуго је трајало то рано пензионерско умирање, све док није открио *Радецки*, земунаску лађу на сувом, на коју су и жене слободно долазиле. Њих неколико промуклог гласа.

И оне, краћих сукања, које су доводили млађи чланови посаде.

Морнари верују да боравак жене на броду значи несрећу. Ако не ту, на реци, а онда касније у животу. Код куће, ван куће, негде ће се нешто десити, говорили су, и били у праву. Увек се нешто дешавало.

Флаше су се отварале на обали, у близини брода, али бивало је и да женско чељаде обуче морнарску униформу на голо тело. Једном је, у Великом Градишту, и он довео неку младицу на палубу. Случајни сусрет у библиотеци, где је одлазио да позајмљује или враћа књиге између две пловидбе. Знало се у лукама да капетан „Ђердапа“ воли да чита, па су му остављали нова издања. Хтела је да види брод, само да га осмотри изнутра и ништа више, али је опијена црним вином хтела и више него што је он хтео. После је заспала у његовој морнарској мајици.

Више је није видео.

Кад је поново допловио у Градиште, изашао је на обалу, прошетао по кафанама и улицама, свратио у библиотеку, али било је већ прошло три месеца. Добро, рекао је, жене чекају бродове, у лукама... Има још капетана, није он једини... Мора да је већ одлазила на неку лађу...

Једно време је одлагао да легне у кревет, јер је сањао њено лице и горео од њене врелине. Као да је у дунавском казану.

Сазнало се за ту његову љубав. Морнари су повлачили бродску сирену поред Великог Градишта.

Једном је на његова врата зазвонио момчић од петнаестак година. „Да ли сте ви капетан Павле?“ упитао је. „Ја сам“, рекао је и осмотрио дечка. Учинио му се познат.

„А да ли се ваш брод звао ’Ђердап’?“

„Јесте, тако се звао.“

„А да ли сте ви у својој кабини имали књигу Џека Лондона *Марџин Идн*?“

Мартин Идн је био морнарска сорта. И Мартин се, са посадом „Бердапа“, наслушао извештаја о водостају река.

„Јесам“, каже, „имао сам ту књигу.“

А дечак ће на то: „Здраво, тата“.

Сутрадан су се јавили организатори сусрета и честитали му очинство, а на годишњем скупу пензионера то је била главна шала...

...Сигурно је Јанко сишао у продавницу да нешто купи и сваки час ће се појавити... Сачекаће још мало пред вратима...

Извештај о водостају река му је као некаква веза са прошлошћу и бродом, у садашњем егзилу. Повратак у детињство, када је, понављајући за спикером, у свом дворишту, податке о водостају, мењао реке, лађе, обале, градове, у дечачком заносу због имагинарног нарастања вода. У *Радецком* збијају ситне шале на његов рачун, али, ипак, утихну и примире се кад почне емисија, једним ухом и они послушају водостај река...

Ваљало би можда да мало више *лејне* на звоно. Прошло је бар пет минута како звони. Где год да је његов пријатељ отишао, морао је и да стигне и да се врати. „Зазвониће“ песницом по вратима, то се увек боље чује...

А можда су се мимоишли! Он пешке, Јанко лифтом... По свој прилици је сишао да нешто купи и чека га пред зградом. Или да... не дај боже... није прилегао на дуже...

„Капетане“, позва га неко из мрака, „капетане, да ли је све у реду?“

Одоздо пљусну блед траг светлости.

Неки Јанков комшија, чини се, који мотри на Јанка, као и његов на њега. Пита га да ли је све у реду.

Прејакно је добовао по вратима, али шта ће кад се Јанко не јавља. А ђаво не спава. Пензионери самци су му најмилији. Ту се најјефтиније купује душа.

Тако му каже. И извињава се за лупњаву.

„Дошао сам по пријатеља, али нема га код куће.“

„Тако сам и мислио. Само, капетане, није то његов стан, него ваш. Нисте ни пошли код пријатеља, звоните на своја врата.“

„Ма немојте! Значи, зато се нико не одазива на звоно.“

„Па...“

„Знам, знам, нема ме унутра, али баш добро да је тако. Већ сам се био забринуо за Јанка. А сигурно и он брине за мене, и пита се зашто касним. У 12 је извештај о водостању.“

ДОН КИХОТОВА СМРТ

*И њако сјокојно, њако хришћански,
са књијама њод њлавом, умре. У сну.*

Дон Кихотѝ, глава 74

Дан отпочне тражењем лупе. Она најчешће увече остане на радном столу, али јутрос је ни на радном столу нема. Нема је ни на сточићу крај кревета на којем га је синоћ преварио сан, ни крај телевизора. Нити у кухињи, где ју је понекад држао, проверавајући ситна слова на кутијама са лековима.

Нису то чиста посла. Неко има кључ. Вреба прилику да, кад он није у стану, ровари по кући, помера ситнице на комодама, премешта књиге у библиотеци, и обавезно однесе лупу. Или је негде сакрије. Терка и син га уверавају да не може бити говора о томе, него да је постао само мало забораван. Сметнуо је с ума где је одложио лупу, искрснуће она кад се буде томе најмање надао. Згледају се забринуто и понављају углас: „само мало забораван“. Нормално је то у његовим годинама, превише је информација којима их све засипају, и превише обавеза, превише сећања...

Сви заборављају.

Ето, и они заборављају, кажу.

Зашто би му неко крао баш лупе. Ухватио се лупа као да му живот зависи од тога. А и шта ће му! Зар му није боље да гледа вести на телевизору него да бауља са тим увелича-

вајућим стаклом над страницама књига које је толико пута прочитао...

Ипак, сваки пут му донесу нову лупу, да га смире.

Откад му је вид попустио и наочаре постале неупотребљиве, они му снимају књиге у неку справу која има немачко име киндл. Тешко се навикава на ту новину, али може да повећа слова и да онда с лакоћом чита. Барем неће остати слеп код очију. Истина, то читање иде споро и трапаво, не може да се усредсреди, не успева да прати смисао текста, слова су прекрупна, неколико речи заузме цео ред, сваки час мора да „окреће“ странице тако што куцне прстом на маргину те електронске књиге... и све то му одвлачи пажњу.

Скоро да се умори од читања.

Као неко пењање узбрдо.

Књигу у руци, и њен мирис, подвучене редове, белешке на маргинама, ништа не може заменити. Додир књиге готово да му је ближи од додира женске руке. Једино књиге нису избледеле у памћењу, а све остало се губи, или се мешало са нечијим туђим памћењем.

„Ипак морам променити браву“, рекао је одлучно Мајди и Ивану.

Већ пет лупа му је нестало. Ако се Непознати крије у стану, то значи да га посматра непрекидно, каже им, и пита их како би њима било да морају да живе као у огледалу.

То је увећало њихов страх. У стручним текстовима на интернету пронашли су одговоре на сва питања и уплашили се веома. Деменција и параноја, то је галопирајућа комбинација.

Без лупе, он је слеп и глув. Чита из главе, али друго је то. Књиге су му постале као слике, иако углавном добро зна где се шта налази. Кад хоће да прочита нешто одређено, окрене ту страницу, иако слова не види, али зна шта на

њој пише, и тако се подсети текста. Потпуно јасно и бистре мисли креће се у простору и свету књига, и зато са „странцима“, а и са децом, лукаво започиње разговор о ономе што му је добро познато. Мајда и Иван су, изгледа, прозрели ту његову подвалу. Откад су споменули самоћу која га мучи, дом за старе, телевизор у соби и друштво са којим би могао да прича о књигама, ништа им не верује. И пази на сваку своју реч.

Дохвати се неке теме из књига и показује бистар ум.

Бистар ум и мало сеће у души.

Тако их заварава.

Кад оду, одахне.

Увек му је на уму Олга. Кад је почела да се губи, говорила је да нема ваздуха и да је гуши прашина од његових књига.

Убеђивао ју је да нису криве књиге, него цигаре које је *пушала*.

Његова теорија о прекомерном дувану срушила се када је почела да разговара са неком другом Олгом, двојницом, која ју је истерала из стана.

„Олга је одувек мрзела моје књиге“, мрмља себи док претура по библиотеци тражећи лупу. „Мрзела их је више него ишта друго, више него било ког другог, јер је оне спречавају да овлада мојом душом. Оне деле мене од ње, моја душа измиче и скрива се у књигама. Није јој стало до тела, него само до тајанствених књига у којима се кријем, проводим дане бежећи од потера које се смењују с годишњим добима. Ја сам мајстор метаморфоза. Ловачки пси кевћу и реже али не могу да ме нађуше, као да сам угазио у дубоку воду. А кад се вратим, Олга ме пита где сам досад, где сам то био и што ме нема тако дуго. Некад је говорила да ме нема много а сад да ме нема дуго. И да би било боље да ме уопште нема. Да заборавим пут натраг, кад одлазим без ње, кад нећу да јој откријем тајну мог скривања у књигама.“

Мајда и Иван му никада нису опростила што је равнодушно и хладно примио изјаве саучешћа у капели, када се нашао у безваздушном простору у којем је осећао присуство мртвих.

Подметали су своју кривицу њему, нису себи опростили што су Олгу сместили у дом.

Њих је тамо препознавала, само њега није никако могла да се сети. Њега је првог заборавила.

„Бог га кажњава због маме“, рекла је Мајда Ивану, кад су схватили да је почео и сам да се губи. Одувек је боловао од професорске расејаности, знали су то, али ово је било нешто друго, претеће и неизвесно.

Кад год дођу, осећа њихову подозривост, сумњу и узнемиреност. Као да долазе само да би нашли потврду за свој страх, и да би га уловили у грешци.

Олгино заборављање почело је у најгоре време, прошлог пролећа кад су натовци бомбардовали Београд. Није хтела да пређе код деце у стан, а ни да силази у скровиште.

Кад је праснула прва бомба, праснуло је и њој нешто у глави.

Или су можда јагоде криве за све.

Тог пролећа су се најели контаминираних јагода које су биле веома јефтине, ако су уопште могле да се нађу, јер сељацима се није, како су говорили, *рентирило* да их беру и продају по ниској цени, или да уопште долазе у велеград који је био засипан бомбама. Сирене су сваки час завијале, па се није знало ни кад је крај ни када је почетак опасности.

Олга је водила евиденцију о томе, „Почетак опасности“, рекла би, и записала дан, час и минут. Или би објавила: „Завршетак опасности“, и опет записала време. Али, и сирене су се помешале, па се некада за крај опасности огласи сирена која узбуђује, или се надовежу једна на другу. „Смирела“ и „Шизела“, тако их је народ назвао. Или: не прође

ни минут од „Смиреле“, а „Шизела“ их продрма као струја. Устај, лези, диг се, бежи... Таман народ почне да излази из подрума, кад се врх те поворке стрмоглави поново у подрум. И онда почне битка за положај, за боље и удобније место.

Олга тај метеж није могла да поднесе и одбијала је да иде у склониште, што је и њему савршено одговарало.

На крају су људи престали да примећују кад се која сирена огласила. Опасност је била цео дан и целу ноћ. Није се знало кад ће грунути, колико су високо авиони изнад њих, какав ће товар изручити.

Тај непрекидни страх је инспирисао Роме да на својој бараци напишу: „Нато, предаји се већ једном, изгибосмо.“

Сви су дигли руке од рачунице, једино Олга није одустајала. Касније је упоређивала статистичке податке, дан први, и дан пети, и дан 35... Кад су летели и кад нису летели, од колико до колико сати... Покушавала је да нађе било какву логику у следу догађања и да предвиди сутрашњи дан. На крају се сасвим изгубила и псовала је и домаће власти и стране силе, да су неорганизоване и неозбиљне, да им математика ни логика нису јача страна, да би, на крају, требало укинути сирену за крај опасности и стално емитовати ону прву, која је ледила крв у жилама.

Кад је опасност, нек је опасност!

Време је опасно, некад више некад мање, али је стално опасно.

Онда би се ућутала и загледала у своје тефтере, износила предвиђања, цртала кривуљу бомбардовања и опасности, повезујући то с временом или политичким преговорима.

Он је схватио да се Олга мења, да се губи и да више не може да повеже ствари, нити да било шта ради по кући.

„Чишћење јагода увек је падало на мене, Олгин посао је био само заслађивање“, каже Ивану. „Сећам се да су врап-

ци као никад долазили на нашу терасу и необично гласно чаврљали. Не верујем да су се склањали од бомбардовања, јер сам својим очима видео да на бомбе, потмулу тутњаву или бруј бомбардера и прелетање нато-ловаца не реагују. Скакућу спокојно по ивици терасе и нешто кљуцају као да има хране по металној огради. Ништа их није могло узнемирити, никакав звук или покрет. Ако бисмо се Олга или ја кретали по соби, унутра, застали би и осмотрили наше намере. Кад ја изађем шћућурили би се, а ако би то учинила Олга, склањали су се у угао терасе и мотрили је без покрета. Додуше, било је оних који су на удар бомби, звук сирена или бруј авиона, заузимали положај за старт. Раширили би крила али су остајали на тераси, и само престајали да чаврљају. Могао сам већ да их препознајем и разликујем, посипао бих мрвице по металној огради, стављао остатке јагода по жардињерама, и то је био прави мали рај за њих.“

Олга је потом набавила пса и неустрашиво шетала са њим док су сирене дивљале, иако пас то није волео. Радије је остајао у кући, у коју је случајно доспео. Затекли су га на вратима стана. Беше огроман, али се свио у клупко на брисачу и смањио толико да је цео стао на њега. Станари коју су се пењали степеништем, јер је лифт био искључен, обилазили су га и опрезно покушавали да га отерају, али није се дао. Режао је тихо, не дижући главу са шапа, што је значило оставите ме на миру. Кад је Олга једном отворила врата стана, утрчао је унутра и увукао се под кревет.

Олга му је под кревет бацала храну и он је једнога дана изашао и лизнуо јој руку. И тада је почело, мислим, почеле су шетње Олге и пса.

Док пас једнога дана није побегао, да ли од „Шизеле“ и „Смиреле“ или од Олгиног заповедничког гласа, можда због шетњи у којима је стригао ушима, и полагао по тра-

ви затежући поводац. Она је очајавала. „Ако га је стрефила нека нато бомба, заслужио је, издајник“, љутила се.

После бомбардовања, он је набавио новог пса, али Олга је била слаба на ногама, па је цео посао око њега морао да обавља сам. Излазили су напоље на слободу и остајали што су дуже могли.

Колико год је волела оног првог пса, толико овог другог није подносила. Мајди и Ивану је рекла да га држи у кући против њене воље, и да је он крив што се пас одомаћио, иако је само хтео да је ишчупа из депресије кад је „њен“ пас побегао.

„Онај твој пас био је прилично стар“, рекао јој је, „можда је отишао да негде на миру сконча.“

„Стар си ти, скончај већ једном“, викнула је.

Слутио је да се у њој нешто злослутно збива. Све је више личила на трулу јагоду. Била је сва црвена у лицу и заокруглила се преко сваке мере.

Куче је већ било порасло, али је избегавало да се нађе у њеној близини. Једног дана је једноставно нестало.

Расплет је дошао изненада. Изјео ју је изнутра карцином. Од ње је остала само петељка.

Кад су се вратили са погребца и кад су деца отишла својим кућама, на њега се страховитом силином свалила празнина стана.

Кер се појавио неколико дана пошто је Олга сахрањена. Загребао је на вратима и кад му је отворио, погружено се ушуњао унутра.

Он је почео да заборавља оног дана када су Олгу спустили у земљу. Читао је о тој теорији везаности за умрлог... А могуће је да су и њему контаминирани јагоде начеле памћење. Не може да се сети колико је времена прошло од тада, и стално га је због нечега стид. Можда зато што је још жив и прави проблема деци...